

А. У. ДРЫВАЙЛА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”)

ТАПАНІМІКА АГРАГАРАДКА ЧАМЯРЫСЫ БРАГІНСКАГА РАЁНА

Тапаніміка – адзін з найцікавейшых і найважнейшых аб’ектаў даследавання роднай мовы. Кожны з тапонімаў адлюстроўвае характэрныя асаблівасці, звязаныя з пэўнымі геаграфічнымі назвамі. Як адзначае даследчык А. Ф. Рогалеў, “геаграфічныя назвы (інакш – тапонімы ...) агучваюць непаўторную мясцовую гісторыю. Яна не можа быць беднай ці багатай, цікавай або нецікавай. Трэба толькі прыгледзецца, пашукаць, знайсці і абавязкова захаваць” [1, с. 8]. У дадзеным артыкуле выкарыстаны фактычныя матэрыялы, запісаныя ў экспедыцыі, праведзенай у тых месцах, якія звязаны з аграгарадком Чамярысы Брагінскага раёна. Засяродзім спачатку ўвагу на ўласных назвах населеных пунктаў – айконімах, рэгіянальна-лакальных характарыстыкі якіх грунтоўна прадставіла ў шматлікіх навуковых працах даследчыца Н. А. Багамольнікава.

Семантыка ўзнікнення айконіма Макранкі (пасёлак Брацкі), невялікай вёскі, што прылягала да Чамярыс, звязана з яе месцам размяшчэння. Вёска знаходзілася ў нізіне, дзе было мокра. Невыпадкава ў 1986 годзе жыхароў в. Макранкі перасялілі ў в. Чамярысы.

Выклікаюць цікавасць і “лексіка-семантычныя тыпы матывацыі гадонімаў” – уласных назваў лінейных аб’ектаў населеных пунктаў: плошчаў, бульвараў, праспектаў, набярэжных, вуліц, завулкаў, пераездаў ...” [2, с. 101].

У Чамярысах ёсць вуліца, якая з незапамятных часоў называецца Галкін Куток. Паводле ўспамінаў інфармантаў, “там жыла заможная сям’я. Жылі душа ў душу, а дзяцей не мелі. А як і нараджалася дзіця, то памірала. І вось аднойчы гаспадыні сніцца сон. Прыходзіць да яе старац і кажа: “Калі хочаш мець дзіцятка, то купі на царкву дзесяць пудоў воску. З іх зробіць свечкі і памоляцца за цябе”. Назаўтра ж паехалі яны ў мястэчка, купілі воск і перадалі царкве. Праз год нарадзілася ў іх дачка Галка. Нарадавацца не маглі бацькі на сваю дачушку. Усё рабілі, каб яна ў дастатку расла. Галка вырасла, але бацькі не дачакаліся, каб яна замуж пайшла, памерлі. А хутар застаўся дачцэ. Але шчасця ў Галкі так і не было. Калі мужчына

прыходзіў жыць да яе, то праз нейкі час паміраў. І ў вёсцы ўсе сталі баяцца гэтага праклятага месца. Таму Галка ўсё сваё жыццё жыла адна на вялікім хутары. Так і замацавалася назва Галкін Куток”. (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Сніцарэнка Марыі Андрэеўны, 1929 г.

Узнікненне гадоніма Пацукі звязана з гаспадарчай дзейнасцю вяскоўцаў. “Калісьці на гэтай вуліцы стаялі вялікія гумны, дзе зімой сяляне захоўвалі неабмалочанае збожжа. У гумнах вадзілася вялікая колькасць пацукоў, ад якіх цяжка было пазбавіцца. Таму і замацавалася такая назва” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Краўчанка Марыі Яўхімаўны, 1929 г.н.).

Існуе дзве версіі паходжання назвы вуліцы Мачок. Паводле адной з іх сцвярджаецца, што вясной гэтая частка вёскі залівалася талай вадой, і на агародах вымакалі пасевы. Зыходзячы са сведчанняў інфармантаў, другая версія паходжання гадоніма Мачок была звязана з вясельнай абраднасцю: “На гэтай вуліцы жыла сям’я. Бацькі гадавалі сына. Бацька рана пайшоў з жыцця, а маці сама выхоўвала дзіця. Калі сын вырас, то рашыў ажаніцца. Маці не згаджалася з выбарам сына, бо дзяўчына, якую ён выбраў, была з беднай сям’і. Але сын жывіў шчасліва з каханай дзяўчынай. Нарадзілася ў іх і дачушка, але нават нараджэнне ўнучкі не памірыла маці з сынам. Ішлі гады... І вось сын ужо дачку замуж аддае. Пайшоў ён да маці, запрасіў на вяселле ўнучкі, але не верыў, што маці прыйдзе. І вось у разгар вяселля маці першы раз зайшла ў хату сына. Сын з радасцю кінуўся да маці, наліў ёй чарку і крыкнуў: “Ма, чокнемся за маладых!”. Адсюль і пайшла назва Мачок” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Сніцарэнка Марыі Адамаўны, 1928 г.н.).

Назва дрымоніма “Стасін лес” таксама звязана з мясцовым паданнем. “Калісьці на ўскрайку лесу жыў Ігнат са сваёй прыгажуняй-жонкай, імя якой было Стася. Ігнат вельмі даражыў ёй, моцна кахаў яе. Дзяцей у іх не было, і для Ігната адзінай уцехай была Стася. Рознымі падарункамі адорваў Ігнат сваю Стасю. А потым рашыў увекавечыць імя сваёй каханай і пасадзіў лес. А Стасі сказаў: “Гэты лес я дарую табе. І няхай ён носіць тваё імя”. З таго часу і замацавалася назва “Стасін лес”” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Бабок Алены Радзівонаўны, 1937 г.н.).

Непадалёк ад вёскі (аг.) Чамярысы у сасновым лесе ёсць гара, якая называецца “Лысая”. Гэта месца лічыцца святым, дзе не растуць дрэвы і нават трава: “Калісьці тут стаяла царква. Быў і святар, які правіў службу. Людзі паважалі яго, і ён да людзей адносіўся з любоўю. Але аднойчы ў царкву прабраліся бандыты. Яны сталі рабаваць каштоўнасці і разбіваць іконы. Святар хацеў супыніць іх, але

раз'юшаныя бандыты нават слухаць яго не хацелі. Яны ўхапілі святара і панеслі на гору. Выкапалі магілу і закапалі яго жывым. Перад смерцю святар папрасіў, каб бандыты не парушалі заповедзі божыя. Але рабаўнікі не пашкадавалі яго. Насыпалі вялікую гару зямлі, каб ніхто не заўважыў магілы. Самі ж кінуліся ўніз. Не паспелі адысці, як убачылі: на кургане з'явіўся святар і пачаў маліцца. Вакол расцвіталі кветкі, спявалі птушкі, а курган быў ўсыпаны жоўтым пяском і нагадваў магілу. Месца гэтае чыстае, бо чыстым і светлым было жыццё святара (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Мацей Ганны Рыгораўны, 1932 г.н.).

Варта адзначыць, што з назвамі элементаў мясцовага рэльефу (аронімамі) звязаны таксама цікавыя аповеды мясцовых жыхароў. Напрыклад, за ўрочышчам замацавалася назва "Шыйка", бо яно размешчана паміж рэчкай Казёнкай і вёскай. "Гэта вузенькі кавалак зямлі, падобны на шыю" (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Дзям'яненка Ганны Леанідаўны, 1958 г.н.).

Паводле сведчанняў інфармантаў, назва ўрочышча "Малочнае" паходзіць таксама з далёкіх часоў. Гэта роўная нізкая мясцовасць, дзе "раней расло шмат сочнай травы. Менавіта там пасвілі кароў, а ўдой малака ад кароў быў вялікі. Таму і назва замацавалася "Малочнае" (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Дзям'яненка Ганны Леанідаўны, 1958 г.н.).

Мілагучна гучыць і назва ўрочышча "Астраўкі": "Калісьці там было балота, якое разрываўся невялікімі астраўкамі, дзе людзі касілі сена, але яго прыходзілася вывозіць толькі зімой, калі балота замярзала" (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Шупан Матроны Якаўлеўны, 1930 г.н.).

Назва вострава "Вуллеў" паходзіць з тых часоў, як засведчылі мясцовыя жыхары, калі "ставілі вуллі ў калодах. Мёд з гэтага вострава быў вельмі смачны, бо вакол распасціраўся луг з мноствам кветак" (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Дзям'яненка Ганны Леанідаўны, 1958 г.н.).

Цікавае паданне звязана з аронімам "Краскі". "Калісьці там было балота. Дык вось у вёсцы бытуе паданне пра назву гэтага месца. Жыў у вёсцы пан. Злы ён быў. Ажаніўся пан. Жонка ў яго прыгожая была, але ў час родаў памерла і аставіла на ўцеху пану маленькую дачушку. Вырасла Насця, і падобная яна была на нябожчыцу-маці. Добры пасаг яна мела, і бацька марыў аддаць яе замуж за багатага. Але дачка пакахала Івана, які быў вельмі бедны. Употай сталі Насця і Іван сустракацца, але пра гэта даведаўся пан. Загадаў ён служкам утапіць Івана ў балоце. Праз нейкі час дзяўчына даведлася пра гэта. І

праз дзень Насці не стала. Шукалі яе доўга, але так і не знайшлі. Толькі каля балота людзі наткнуліся на яе хустачку. Кажуць, што дзяўчына ўтапілася ў тым жа балоце, дзе ўтапілі Івана. Балота высахла, а гэтае месца і сёння называюць Краскі, бо тут вельмі шмат кветак, мясціна гэтая патанае ў бязмежным моры красак. А, можа, і таму, што дзяўчына была вельмі прыгожая. Прыгожым і светлым было каханне Насці і Івана” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Мацей Ганны Рыгораўны, 1932 г.н.).

Дарогу з Чамярыс на вёску Крыўча называюць Польшкай грэбляй, таму што “яна пракладвалася праз балота насцілам з дубу і грабу, а, па-другое, рабілася палякамі ў гады Грамадзянскай вайны” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Дзям’яненка Ганны Леанідаўны, 1958 г.н.).

У в. (аг.) Чамярысы ёсць нізіна, якую ў народзе называюць “Палатняны круг”. З гэтай назвай звязана цікавая легенда: “Усю зіму жанчыны ткалі палатно, а да Вялікадня стараліся памыць яго і прасушыць у Палатняным крузе. Вада ў гэтым месцы была заўсёды цёплая і чыстая. Нізіна была пакрыта высокай травой, а калі жанчыны расціралі свае палотны, то яна становілася беласнежна-белай. Праўда, зараз гэтая нізіна зарасла вялікімі кустамі” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Уласенка Ганны Раманаўны, 1936 г.н.).

Некаторыя назвы аронімаў паходзяць ад уласных імёнаў. Напрыклад, Несцераў хутар: “Тут жыў заможны селянін Несцер, які меў добрую гаспадарку, ён пасадзіў вялікі сад. Але ў трыццатыя гады Несцер быў раскулачаны, а зямлю перадалі мясцоваму калгасу. На месцы хутара засталася толькі некалькі яблынь” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Бабка Івана Іванавіча, 1932 г.н.).

Іншы раз выкарыстоўваліся і мянушкі, калі вырашалася пытанне аб назве таго ці іншага месца, напрыклад, “Гіркуноў хутар атрымаў назву ад мянушкі чалавека, гаспадара хутара, які заўсёды “гірчаў” сварыўся з сямейнікамі і суседзямі. Не адно пакаленне Краўчанак (прозвішча) называлі “гіркунамі” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Краўчанка Марыі Яхімаўны, 1929 г.н.).

Сустракаюцца ў нашай мясцовасці і гідронімы, назвы рэк, крыніц, заток.

Варта прыгадаць звесткі пра назвы азёр. Бліжэй да Дняпра размясцілася возера, якое мае назву Падхвойнае, бо побач з возерам знаходзіцца лес (“у Чамярысах называюць яго хвойнікам”) (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Дзям’яненка Ганны Леанідаўны, 1958 г.н.).

Другое возера мае назву “Халодны Старык”: “Возера мае падземныя крыніцы, таму вада ў ім заўсёды халодная” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Бабка Івана Іванавіча, 1932 г.н.).

Некалі каля Дняпра была прыстань, куды прычальвалі баржы. Прыстань у народзе называлі “Бабкі”. Існуе паданне пра паходжанне гэтай назвы: “Калісьці на беразе Дняпра жылі дзве сястры. Замужам яны не былі, дзяцей не мелі. Ішлі гады, сёстры старэлі, але ў вёску перабірацца не хацелі, бо шкада было паселішча ды і месца ж вельмі прыгожае было. Так і жылі сёстры на беразе Дняпра. І калі яны чулі, што прыбліжаецца баржа, то выходзілі на бераг, садзіліся на лаўку і глядзелі. А з баржы ім крычалі: “Прывітанне, бабкі!”. Калі-нікалі прыставала баржа да берага, бабулькі гасцінна запрашалі гасцей да сябе. А тыя адорвалі іх хлебам, абаранкамі і іншымі прысмакамі” (запісана ў в. (аг.) Чамярысы ад Сніцарэнка Марыі Адамаўны, 1928 г.н.).

Прыведзеныя матэрыялы па тапаніміцы анага з населеных пунктаў Брагінскага раёна (в. (аг.) Чамярысы) сведчаць пра розныя спосабы ўтварэння найменняў малых геаграфічных аб’ектаў. У пераважнай колькасці назваў знайшлі адлюстраванне рэальных гістарычных факты, звязаныя з іх паходжаннем.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Рогалеў, А. Ф. Назвы Бацькаўшчыны (тапанімія Беларусі) / А. Ф. Рогалеў. – Гомель: Барк, 2008. – 216 с.

2 Багамольнікава Н. А. Тапанімія Гомельшчыны: структурна-семантычная характарыстыка: манаграфія / Н. А. Багамольнікава; навук. рэд. А. А. Станкевіч; М-ва адукацыі РБ, Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны. – Гомель: “ГДУ імя Ф. Скарыны”, 2008. – 242 с.

А. М. ЕРМАКОВА

(г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны”)

МОВА МАСТАЦКАГА ТЭКСТУ ЯК МАТЭРЫЯ СЭНСУ

Які ў гэтым сэнс? – задаемса пытаннем, сутыкнуўшыся з нечым незразумелым, недарэчным, няправільным... Нежаданне нешта рабіць апраўдваем тым самым: *Які ў гэтым сэнс?* Моладзь пайшла яшчэ далей і ўніверсальную фразу кампрэсуе да кароткага *А сэнс?* Сапраўды, перш чым варухнуць пальцам мы ва ўсім шукаем сэнс, і пошукі тыя – няпростая справа...

“Слоўнік па міжкультурнай камунікацыі” [1] дае нам лінгвафіласофскую падказку ў пошуках фундаментальнай катэгорыі